

AI dětem

Kurikulum umělé inteligence pro ZŠ a SŠ

Desatero a umělá inteligence

Učební materiál pro
výuku náboženství

THEOLOGY AND CONTEMPORARY
CULTURE RESEARCH GROUP
Protestant Theological Faculty
Charles University

tcc.etf.cuni.cz

kurikulum.aidetem.cz/digikompetence

Tento materiál vznikl ve spolupráci Výzkumné skupiny
pro teologii a současnou kulturu ETF UK a AI dětem.

Materiál vypracoval: František Štěch

Jazyková korektura: Marcela Wimmerová

Editorka: Eva Nečasová

Poslední aktualizace: 10/2024

Verze: 02

Pilotní vzdělávací program Umělá inteligence do základních škol 2022/23 realizoval Pražský inovační institut
v rámci projektu iKAP II – Inovace ve vzdělávání. Registrační číslo: CZ.02.3.68/0.0/0.0/19_078/0021106.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

PRAŽSKÝ
INOVACE
INSTITUT

iKAP II
Inovace ve
vzdělávání

Učební materiál pro výuku náboženství

Desatero a umělá inteligence

Vážená paní, vážený pane,

dostává se vám do rukou učební materiál, který je koncipován jako vodítko pro učitele náboženství, kteří jej mohou použít coby zdroj informací a inspirace pro svou vlastní výuku. Nejedná se o odborné pojednání, ale vybízí k úvahám o Desateru v kontextu technologického vývoje, který je do velké míry zastoupen právě umělou inteligencí. Klade si za cíl zaplnit aktuální mezeru v oblasti výuky náboženství, která se nejnovějším trendům v oblasti technologií zatím prakticky zcela vyhýbá. Přejeme mnoho inspirace!

– tým iniciativy AI dětem

Slovo úvodem

V současnosti rezonuje celou společností téma umělé inteligence. Zdá se, že tato nová technologie mění svět, i to, jak mu dodnes rozumíme. Pokud se tak stane, bude zároveň třeba nově definovat místo člověka ve světě a možná také znovu promyslet, co znamená být lidmi v kontextu rychlého rozvoje nových technologií. V každém případě bude v této souvislosti potřeba (znovu)objevovat zdroje pro etickou reflexi nových technologií v čele s umělou inteligencí, která slibuje nejen značný pokrok, ale představuje také dosud nevídaná rizika.

Světová náboženství pochopitelně nezůstávají stranou debat o budoucnosti lidstva, naopak se do nich aktivně zapojují. Konkrétním příkladem je aktuální úsilí římskokatolické církve přispět do diskuse k etice umělé inteligence prostřednictvím tzv. Římské výzvy k etice umělé inteligence [1] z roku 2020. Jejím prvním krokem bylo navázání spolupráce Vatikánu s velkými technologickými společnostmi, jako je např. Microsoft. Dalším krokem bylo v lednu 2023 přenesení tohoto úsilí na půdu spolupráce mezi tzv. abrahamovskými náboženstvími (judaismus, křesťanství, islám), když se představitelé judaismu a islámu přidali k Římské výzvě a zahájili spolupráci i v oblasti reflexe vývoje nových technologií. Očekávaným dalším krokem pak bude snaha rozšířit tuto spolupráci do prostředí globálního mezináboženského dialogu a zapojit postupně všechna světová náboženství.

Je bezpochyby, že základním vodítkem křesťanství v tomto úsilí je tzv. Desatero. Tedy deset Božích přikázání, které přejímá již v době svého vzniku z judaismu a ustavuje je jako svůj základní etický kodex. Jeho písemnou podobu nacházíme hned na dvou místech Starého zákona křesťanské Bible (Exodus 20, 2–17 a Deuteronomium 5, 6–21), avšak jejich formulaci předcházely dlouhé dějiny ústního předávání krátkých, snadno zapamatovatelných formulí považovaných za základ pradávné smlouvy izraelského lidu se svým Bohem. Jedná se tedy o skutečně dlouhé kulturní dějiny stručného návodu na dobrý, lidský život, který ani po několika tisících letech neztrácí nic ze své aktuálnosti. Jak nám ale může tato stará moudrost pomoci reflektovat aktuální vývoj nových technologií? To se pokusíme ukázat v tomto materiálu, který obsahuje nejen konkrétní informace o tom, jak je dnes možné uvažovat o nových technologiích v souvislosti s židovsko-křesťanským dekalogem, ale také řadu momentů k zamyšlení a inspiraci k vlastní práci s tématem (nejen) v hodinách náboženství. Kromě toho uvádím i různé praktické příklady a odkazy užitečné k dalšímu studiu.

František Štěch

[1]

Viz www.romecall.org. Celé znění dokumentu Římské výzvy k etice umělé inteligence je k dispozici zde (v angličtině): www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdlife/documents/rc_pont-acd_life_doc_20202228_rome-call-for-ai-ethics_en.pdf.

Desatero

Dekalog (řec. deset slov), tedy Desatero božích přikázání, je jedním z nejdůležitějších textů Starého zákona. Jak už bylo řečeno, nachází se v něm hned dvakrát (Ex 20, 2–17 a Dt 5, 6–21) a již na první pohled je zřejmé, že se od sebe obě verze trochu liší. Naším úkolem zde nebude tuto odlišnost rozebírat, poněvadž je více méně záležitostí židovské interpretace sobotního odpočinku, který Exodus (2. kniha Mojžíšova) považuje za připomínku Božího odpočinku po stvoření světa a Deuteronomium (5. kniha Mojžíšova) za připomínku vysvobození izraelského národa z egyptského zajetí. Je ovšem zřejmé, že dlouhé kulturní dějiny dekalogu obsahují i další verze, výklady či překlady. Vždy vedené snahou zdůraznit nějaký jeho aspekt či jej adaptovat na danou kulturně-dějinnou situaci. Můžeme si tak všimnout, že poněkud jiné znění a někdy i číslování uvádí Talmud, jiné zase katolické, pravoslavné i reformované církve křesťanské.

Desatero je na jedné straně zřejmé a zřetelné, na straně druhé se ale jedná o biblický text, který v žádném případě není bez problémů a v jistém ohledu může působit až záhadně. I takto jej vnímá významný český biblista prof. Martin Prudký [1], přičemž jedním dechem dodává, že se jedná o text, který přímo vyzývá k interpretaci a zkoumání svého významu. A hned zmiňuje celou řadu otázek, které s tím souvisí. Na tomto místě však ponechme tento směr otevřený individuální zvědavosti a spokojme se s tím, že pro aktuální potřebu bude užitečné pracovat s tzv. „katechetickým“ zněním Desatera, které je v našem kulturním kontextu asi nejvíce zakořeněno a jehož znění bývá připisováno sv. Augustinovi [2]. V závorce pak pro srovnání uvádím, jak jednotlivá přikázání formuluje český překlad knihy O. H. Pesche [3].

- 1 **Nebudeš mít jiné bohy mimo mne.**
(Nebudeš mít jiné bohy než mne! Nezobrazíš si Boha zpodobněním ničeho!)
- 2 **Nevezmeš jména Božího nadarmo.**
(Nebudeš znesvěcovat jméno Hospodina, svého Boha!)
- 3 **Pomni, abys den sváteční světil.**
(Pamatuj, že máš světit šabat!)
- 4 **Cti otce svého i matku svou, abys dlouho žil a dobře se ti vedlo na zemi.**
(Cti svého otce i svou matku!)
- 5 **Nezabiješ.**
(Nezabiješ!)
- 6 **Nesesmilníš.**
(Nezcižolozíš!)
- 7 **Nepokradeš.**
(Nebudeš krást!)
- 8 **Nepromluvíš křivého svědectví.**
(Nebudeš proti svému bližnímu falešně svědčit!)
- 9 **Nepožádáš manželky bližního svého.**
(Nebudeš toužit po ženě svého bližního!)
- 10 **Nepožádáš statku bližního svého.**
(Nebudeš lačnit po statku svého bližního!)

[1] PRUDKÝ, Martin. „Dekalog v biblické teologii: Text Desatera a jeho význam pro bibli a její teologii.“

Studie a texty Evangelické teologické fakulty 16 (1), 2010, s. 3–23.

[2] Viz www.katechismus.cz/desatero.php

[3] PESCH, Otto Hermann. Desatero božích přikázání. Praha: Vyšehrad, 2013.

Uvedených deset přikázání má v Bibli ještě prolog, který je důležitý, neboť se v něm představuje Bůh – stvořitel, Hospodin, Jahve – Bůh, který je s člověkem (Jsem, který jsem, který jsem byl, i ten, který budu). Bůh se člověku nejprve představuje jako Bůh člověka (Já jsem Jahve, tvůj Bůh), Bůh, kterého pak Ježíš z Nazareta představí ještě trochu jinak, jako Otce. Proto křesťané říkají „Otče náš“. Biblický Bůh je bohem, který člověku nabízí vztah, je to Bůh života, Bůh osvoboditel, který ukazuje člověku cestu k životu. Desatero přikázání tak můžeme chápat jako návod na dobrý život vedoucí k jeho plnosti.

Všimněme si ještě jedné zajímavosti. Když Mojžíš v biblickém vyprávění dostává od Boha Desatero na hoře Sinaj, má tato „smlouva“ podle Deuteronomia podobu dvou kamenných desek (Dt 5, 22). O deskách hovoří i kniha Exodus, i když přímo nezmiňuje kámen jako materiál. Nadto Exodus mluví o tom, že tyto desky byly popsány z obou stran (Ex 32, 15–16). Rozdělení, kdy na první desce jsou tři přikázání týkající se vztahu člověka k Bohu a na druhé je zbývajících sedm, které mluví o vztazích mezi lidmi, je až záležitost pozdější interpretace. To je ostatně i skutečnost, že přikázání je deset. Dekalog je totiž formulován a uspořádán v několika tradičních variantách z původních čtrnácti či třinácti biblických výroků. Tři hlavní typy členění a počítání výroků nalezneme v tradici 1) židovské, 2) reformované a řecko-pravoslavné, a konečně v tradici 3) římskokatolické a luterské [4]. Z toho vyplývá, že Desatero není jednoznačně autoritativní text, ale spíše že jeho autorita je otevřená a vyzývá k interpretaci, k učení se tomu, co chtěl Bůh svými „přikázáními“ člověku sdělit. I z toho důvodu lze najít autory, kteří zdůrazňují to, že obě desky jsou neoddělitelně spojené, a nelze tak v praxi oddělovat vztah k Bohu a vztah k lidem. Takovým autorem je např. O. H. Pesch, který píše: „Vždycky máme co dělat s Bohem, máme-li co dělat s lidmi. A stojíme-li před Bohem, jde vždy o náš život mezi ostatními lidmi.“ [5] Lze ale také najít autory, kteří obě desky Desatera z dobrých důvodů oddělují (např. Hans Küng), jak ještě uvidíme dále.

[4] PRUDKÝ, Martin. „Dekalog v biblické teologii,“ s. 7.

[5] PESCH, Otto Hermann. Desatero božích přikázání, s. 15.

-
- Otto Herman PESCH, Desatero božích přikázání. Praha: Vyšehrad, 2013.
 - Martin PRUDKÝ, „Dekalog v biblické teologii: Text Desatera a jeho význam pro bibli a její teologii.“ Studie a texty Evangelické teologické fakulty 16 (1), 2010, s. 3–23.
 - Martin PRUDKÝ, „Význam Desatera pro pluralistickou společnost“, in Milada Divišová, Jana Doležalová, Marie Růt Křížková a Martin Prudký (eds.), Dialog křesťanů a židů. Praha: Vyšehrad 1999, s. 17–26.
 - www.bihk.cz/biskupstvi/katecheticke-pedagogicke-centrum/vyuka-nabozenstvi/dekalog
 - www.vira.cz/texty/clanky/desatero-prikazani-bozich
 - www.katechismus.cz/desatero.php

Umělá inteligence

Umělá inteligence je mocnou technologií, která má nejen značný kladný potenciál, ale také své zjevné záporné stránky. Může v řadě věcí velmi pomoci, lze ji však také zneužít. Proto je třeba k ní přistupovat zodpovědně. K tomu, abychom této optimální situaci mohli dosáhnout, je potřeba této technologii alespoň základním způsobem porozumět.

V každém případě lze říci, že zatím neexistuje všeobecně platná či schválená definice umělé inteligence, a tedy ani ti, kdo se umělou inteligencí zabývají, přesnou definici k dispozici nemají. Obecně platí, že více méně panuje shoda na tom, co se míní termínem „umělá“, ale rozhodně nám zatím chybí přesná definice inteligence. Na tom shoda není. Pojem „umělá inteligence“ zahrnuje celou řadu různých konceptů, problémů a způsobů jejich řešení, proto se dá říci, že umělá inteligence je především vědní obor či vědecká disciplína. Můžeme také říci, že to je schopnost strojů napodobovat lidské vlastnosti, jako je učení se, uvažování, plánování či tvořivost.

Klíčové jsou pojmy autonomie a adaptabilita. Užitečné je také rozlišovat mezi tzv. úzkou (narrow) umělou inteligencí a obecnou umělou inteligencí (AGI – Artificial General Intelligence). Zatímco úzká umělá inteligence je zaměřená na řešení úzce vymezených úloh (např. chatbot), obecná umělá inteligence by měla být systémem schopným řešit komplexní úlohy, podobně jako člověk. Nutno dodat, že tato obecná umělá inteligence je zatím jen snem technooptimistů, a otázkou zůstává, zda je vůbec možné, aby se tento sen někdy stal skutečností. V každém případě již dnes celá řada brilantních vědeckých mozků na tomto úkolu pracuje, a proto nelze možnost, že se v budoucnu takovou umělou inteligencí vytvoří, apriori vyloučit. Například právníci již teoreticky diskutují o tom, zda by případný vznik obecné umělé inteligence inicioval také vznik nové osobnostní kategorie, tzv. digitální osoby.

Ať tak či onak, umělá inteligence je technologií, která mění svět, podobně jako tomu bylo s vynálezem kola, parního stroje či spalovacího motoru. Již v současnosti umělou inteligencí hojně využíváme, často aniž bychom si to uvědomovali.

S umělou inteligencí se setkáváme při používání hlasových asistentů nebo internetového bankovníctví. Umělá inteligence doporučuje obsah na sociálních sítích, generuje obrázky nebo texty, zpracovává obraz v mobilních telefonech i počítačích, pomáhá ovládat rozličné adaptivní asistenty v tzv. chytrých domácnostech či autech. Stará se o optimalizované nabíjení různých elektronických zařízení, automatické mazání nepoužívaných aplikací či přenos informací mezi telefonem a chytrými hodinkami. To je jen několik příkladů z mnoha.

V současné době se má za to, že vývoj umělé inteligence nečeká stagnace, ale právě naopak zrychlení. Velké jazykové modely (LLM – Large Language Models, například GPT a další) budou mít postupně k dispozici doslova miliardy lidí na celém světě. A nutno dodat, že tomu bude i naopak. LLM bude mít k dispozici pro své učení se a zdokonalování miliardy lidí z celého světa. Výborným příkladem to shrnul redaktor Deníku N Petr Koubský: „Přibližnou analogií je situace, kdy by každý student čehokoli kdekoli na světě získával a uměl plně využít vše, co se naučili všichni ostatní studenti v přítomnosti a minulosti.“ [6] Jaké to bude mít přesně důsledky, se lze zatím jen dohadovat. O důvod víc se zabývat otázkami spojenými s umělou inteligencí, jejím vývojem a využitím.

[6] Petr Koubský, [článek v Deník N](#) z 13. 2. 2023

-
- Příručka Obecný úvod do umělé inteligence: aidetem.cz/prirucka
 - Úvod do umělé inteligence pro učitelky a učitele ZŠ: www.youtube.com/watch?v=eyPuHiNe160
 - Etické pokyny pro zajištění důvěryhodnosti UI: op.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/...
 - Etické pokyny pro využívání umělé inteligence a dat ve výuce a vzdělávání pro pedagogy: op.europa.eu/en/publication...
 - Bezplatný kurz umělé inteligence Elements of AI: elementsofai.cz
 - Etika obecné umělé inteligence v pořadu Fokusu Václava Moravce: edu.ceskatelevize.cz/video/13940...
 - Marek Rosa: Na cestě k obecné umělé inteligenci: prq.ai/marek-rosa-interview

Etika s Bohem, či bez Boha?

Etika je důležitým stavebním prvkem každé společnosti. Pomáhá nám rozlišovat mezi tím, co je správné, a co ne. Slouží také jako podklad pro tvorbu právního systému, který rozlišuje legální od nelegálního. Každý, kdo se v západní civilizaci začne zabývat etikou, narazí zůhy též na náboženství. Zjistí také, že zejména křesťanství a jeho mravní principy jsou obsaženy v základu obecně přijímaných etických norem, přestože se západ od svých křesťanských kořenů vlivem sekularizace již značně vzdálil [7]. Etické hodnoty biblické tradice shrnuté v Desateru, a zvláštním způsobem také v Ježíšově horském kázání do tzv. Dvojího přikázání lásky (Mt 22, 36–40), tak tvoří kořen celé západní civilizace.

Velmi dlouhou dobu tak byl křesťanský, zjevující se Bůh stvořitel garantem (protože zdrojem) etiky západu. Etické, a tedy i mravní (morální) zásady tak byly zaštitěny nadpřirozenou autoritou. Postupem času se však přikázání první desky Desatera ze západní tradice vytratila. Tedy přesněji řečeno ztratila status celospolečenského konsensu. Křesťanství sice zůstává důležitou složkou západního kulturního dědictví, nemá však nadále monopol na jeho interpretaci. I přesto však jeho etické hodnoty – shrnuté na druhé desce Desatera – zůstávají relevantní a platné dodnes. Toho si počátkem 90. let 20. století všiml švýcarský teolog Hans Küng, když formuloval svou koncepci světového étosu [8], která je založena na přikázáních druhé desky Desatera. Küng si uvědomil, že se jedná o univerzální etické zásady, na nichž je možné se shodnout globálně, tedy napříč kulturami a světovými náboženstvími. Byl přesvědčen, že pokud dojde k široké (planetární) shodě na základních etických principech, může to vést postupně až ke světovému míru. Ten podle Künga totiž není možný bez míru mezi světovými náboženstvími.

Svou iniciativu proto přenesl na půdu „Parlamentu světových náboženství“, který se sešel v roce 1993 v Chicagu a jeho jednání vyústilo do prohlášení ke světovému étosu [9], v němž jsou i doslova uvedena přikázání druhé desky Desatera. Toto prohlášení pak podepsalo na 200 zástupců různých světových náboženství, čímž se ukázalo, že tato přikázání představují skutečný základ etiky a mravního jednání v podstatě ve všech kulturách a náboženstvích světa. Svou koncepci světového étosu tak s podporou představitelů světových náboženství nabízí Küng i sekulární společnosti, tedy i všem nevěřícím. Jako věřící křesťan a teolog je stále přesvědčen, že pouze náboženské, transcendentální ukotvení etických imperativů umožňuje jejich univerzalitu, nepodmíněnost a závaznost, kterou nedokáže nabídnout žádná autorita z tohoto světa. Přikázání druhé desky Desatera nacházejí svá opodstatnění v přikázáních desky první, a jsou proto relevantní nejen pro židy a křesťany, ale také pro muslimy díky adaptaci Desatera v koránu. [10]

Příslušníci ostatních náboženských tradic světa i lidé bez vyznání sice nesdílejí víru v Boha jako zdroj etických normativů, ale nacházejí pro „zásady všelidského étosu jiná opodstatnění.“ [11] Úsilí o světový étos na základě přikázání druhé desky Desatera má tak veliký potenciál nejen pro mezináboženský, ale též pro celospolečenský dialog o správném (etickém) jednání. Küngův projekt světového étosu tak není možné chápat jako snahu vytvořit nějaké globální kvazináboženství. [12] Spíše jako zodpovědným náboženským životem motivovanou občanskou iniciativu odrážející starost o budoucnost lidstva a planety.

O etice je dnes obrazně možné uvažovat jak „s Bohem“, tak „bez Boha.“ Druhý způsob to má však na rozdíl od prvního obtížnější, když se dostaneme k otázce garance (a též případné vymahatelnosti) příslušných etických norem. Jinými slovy, škrtneme-li v etice Boha, musíme pro ni najít nějaké jiné opodstatnění, a to není lehké. Ovšem není to ani nemožné.

[7] Protože zde není prostor na detailní rozbor rozdílu mezi morálkou, mravy a etikou, poznamenejme jen, že mrav je naučenou činností, morálka je souhmem mravů a etikou se myslí reflexe morálky.

[8] Hans Küng zemřel v roce 2021. Až do své smrti pracoval na koncepci a popularizaci ideje světového étosu. V současné době v jeho úsilí pokračuje Institut světového étosu (Weltethos-Institut), jinak též Institut globální etiky (Global Ethic Institute) na univerzitě v německém Tübingenu. Viz weltethos-institut.org/en.

[9] Více viz www.getsemany.cz/node/387.

[10] Súra 17, 22–38.

[11] Pavel HOŠEK, „Desatero a Küngův projekt světového étosu“. Studie a texty Evangelické teologické fakulty 16 (1), 2010, s. 65–70.

[12] Srov. tamtéž, s. 70.

-
- Pojednání o etice umělé inteligence pohledem Davida Černého: aidetem.cz/etika
 - Rome Call for AI Ethics: www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdlife/documents/..
 - Prohlášení ke světovému étosu – deklarace Parlamentu světových náboženství: www.getsemany.cz/node/387
 - Hans KÜNG, Karl-Josef KUSCHEL, Prohlášení ke světovému étosu. Deklarace Parlamentu světových náboženství. Brno: CDK, 1997.
 - Pavel HOŠEK, „Desatero a Küngův projekt světového étosu“. Studie a texty Evangelické teologické fakulty 16 (1), 2010, s. 65–70.

Desatero a umělá inteligence

V této části se pokusíme objevit některá témata, která propojují jednotlivá přikázání Desatera s etickými problémy či kontroverzemi umělé inteligence. Uvedené příklady nejsou vyčerpávající a jistě lze najít i jiné. Ostatně i to by mělo být vaším úkolem. Tvořivě vztáhnout křesťanské Desatero k novým výzvám dneška, k výzvám, které se mohou objevit (a také se objevují) téměř každý den.

Nebudeš mít jiné bohy mimo mne.

Nebudeš mít jiné bohy než mne! Nezobrazíš si Boha zpodobněním ničeho!

1

Křesťanský Bůh je Bohem osobním, dokonce „trojosobním“, a jelikož vztah je samotnou Boží podstatou, je i Bohem, který člověku, svému stvoření, nabízí vztah. Křesťanská víra odráží tento vztah, protože je na jedné straně darem Boží milosti a na straně druhé kladnou lidskou odpovědí na nabídku vztahu ze strany samotného Boha. Křesťanský Bůh je Bohem, který má „lidské citění“, je dárcem života i svobody, a proto v něj lidé směřují a mohou věřit. První přikázání Desatera tak vlastně ani není přikázáním, ale výzvou, abychom nechali Boha být tím, kým je (pramenem a základem veškerého života), a nevytvářeli si modly. Tedy cokoliv, od čeho neoprávněné a marně očekáváme vyřešení našich problémů a naplnění lidského života. „Výrobci model jsou všichni k ničemu; modly, které mají za žádoucí, jim nijak neprospějí. Jejich svědkové, ti nic nevidí a nic nevědí, jsou jen pro ostudu. Kdo si boha vyrábí, jen modlu si odlévá; nebude z toho mít žádný prospěch (Iz 44, 9–10).“ [13]

A právě v tomto momentu lze první přikázání Desatera propojit s technologií obecně a umělou inteligencí konkrétně. Zdá se zřejmé, že technologický pokrok kráčí v lidských dějinách ruku v ruce s procesem nazývaným sekularizace. Proč spoléhat na Boha, když si dokážeme pomoci sami? Vzpomínám si v této souvislosti na svůj první let letadlem. Když se stroj vyhoupl nad mraky, zaplavil mne pocit pychy. Vždycky se myslelo, že tady sídlí Bůh. A teď? Jsem tady já! Opojení z moci či přesněji řečeno z účasti na moci lidstva. Moci, která pramení z jakési hluboké lidské touhy po sebepřekonání, po překonávání dalších a dalších hranic, včetně hranice smrti. Tak daleko ještě nejsme, ale celá řada lidí má za to, že v budoucnu se za pomoci nějaké technologie, kterou jistě (možná i s pomocí strojů) vyvineme, podaří vyřešit i problém fyzické smrti jedince. Stoupenecům takové víry se říká transhumanisté. Ti věří, že člověk je v podstatě biologický stroj, který může být za pomoci technologií vylepšen jak fyzicky, tak mentálně. Cílem transhumanismu tak je zastavení stárnutí, symbióza člověka se strojem a v konečném důsledku dosažení nesmrtelnosti. Spása jako Boží nabídka řešení lidského údělu (smrtelnosti) tedy už nebude třeba. Transhumanisté doufají, že jí lidstvo v budoucnu dosáhne vlastními silami. [14]

Jedná se ale o stejný druh spásy? Není spása v křesťanském pohledu ještě něco jiného?

Víra v technologický pokrok byla vždy lákavou cestou. Vzpomeňme jen na hesla komunistického režimu, která byla vážně míněnou propagandou vyzdvihující nové možnosti poskytnuté rozvojem technologií. Např.: „Blahobyť, dokážeme vyrobit.“ Nebo: „Poručíme větru, dešti.“ Z dnešního pohledu už znějí tato hesla poněkud naivně. Lidský technooptimismus ale nevymizel, právě naopak.

Vkládáme stále více důvěry nejen do vědců a společností vyvíjejících nové technologie, ale i do technologií samotných. Právě víra v data a rozvoj umělé inteligence se v současnosti mnohým jeví jako určitý druh nového náboženství. Izraelský historik Yuval Noah Harari jej nazývá dataismem.

„Dataismus se domnívá, že se vesmír skládá z toků dat a hodnotu každého fenoménu nebo entity určuje jejich příspěvek ke zpracování celku. (...) Dataismus (...) překlenul propast mezi živými organismy a stroji a očekává, že se elektronickým algoritmům časem podaří rozluštit biochemické algoritmy a navrhnout jejich lepší verzi.“ [15]

[13] Širší kontext viz Iz 44, 6–23.

[14] Toto tvrzení ovšem neplatí pro tzv. „křesťanský transhumanismus“, který se snaží myšlenky transhumanismu spojit s křesťanskou vírou (www.christiantranshumanism.org).

[15] HARARI, Yuval Noah. Homo Deus: Stručné dějiny zítřka. Voznice: Leda, 2017, s. 368.

Pokud by se něco takového skutečně podařilo, znamenalo by to, že by člověk dokázal vylepšit či zdokonalit nedokonalé Boží stvoření. Tím se v podstatě blíží tomu, co hlásá transhumanismus. Avšak dataismus podle Harariho nabízí víc než „jen“ možnost nesmrtnosti. Je to jednotná teorie interpretace toku dat, tedy jakýsi univerzální interpretační klíč ke všemu, co je, neboť podle dataismu je vše možné datafikovat – vyjádřit algoritmem, tedy konkrétním vzorcem toku dat. Množství dat už je ale tak obrovské, že není v lidských možnostech je analyzovat. Tento úkol je tak přenechán počítačovým algoritmům, tedy tzv. umělé inteligenci. Její kapacita již dnes mnohonásobně převyšuje limity lidského mozku a její práce začíná být potřeba pro stále větší množství každodenních činností lidstva. To má nesporné výhody, ale zároveň to vytváří nový problém, totiž že skutečnost je stále více tvořena tím, jak stroje pracují s informacemi. Víra v umělou inteligenci se stává skutečností a zůstává otázkou, zda to není technologie, která postupně zaujímá místo, které tradičně patřilo Bohu.

Může se umělá inteligence stát falešnou modlou? Nespoléháme na umělou inteligenci příliš? Dokáže umělá inteligence vyřešit záhadu lidského života a smrti? Nehrozí, že umělou inteligenci zbožšíme? [15] V souvislosti s těmito otázkami se nabízí uvažovat také o tom, v jakého Boha jako křesťané vlastně věříme? Kdo je vlastně naším Bohem? A co přesně to pro nás znamená?

[15] Před klaněním se umělé inteligenci a jejím zbožštěním varuje např. bývalý asistent prezidenta Nixona a baptistický pastor Wallace Henley ve své knize „Who Will Rule The Coming ‚Gods‘?: The Looming Spiritual Crisis Of Artificial Intelligence“ (Washington, D.C.: Vide Press, 2021).

Nevezmeš jména Božího nadarmo.

Nebudeš znesvěcovat jméno Hospodina, svého Boha!

Druhé přikázání vždycky bylo a je trochu nejasné. Co přesně se myslí tím braním Božího jména nadarmo? Odpovědět na tuto otázku by vyžadovalo opravdu široké pojednání. Pro naše potřeby bude stačit, uvědomíme-li si, že v představách izraelitů, v době, kdy bylo toto přikázání formulováno, byli lidé přesvědčeni, že znát jméno nějaké věci znamená mít nad ní moc – moci ji libovolně používat. To samé platilo i o živých bytostech, včetně lidí. Jen pán mohl své otroky nazývat jménem. Nikoliv naopak.

Znát něčí jméno, pojmenovat jej znamenalo mít nad ním moc. Proto se i v knize Genesis objevuje motiv Adama, který dává jména různým stvořením, čímž se vyjadřuje, že nad nimi má vládu. Lidská schopnost pojmenovávat (a tedy panovat nad stvořením) je projevem toho, že člověk byl stvořen jako obraz Boha v tomto světě (imago Dei), je tedy „jako Bůh“. Člověk je tak před světem Božím obrazem (imago Dei), ale před Bohem je také obrazem světa (imago mundi), který svým panováním utváří. Všechny lidské výtvořiny, včetně technologií, jako je umělá inteligence, jsou tak obrazem člověka (imago hominis).

Zákaz brát jméno Boží nadarmo tak znamená především zákaz nárokovat si moc, která člověku nepřísluší, nárokovat si moc samotného Boha. Žádný strom neroste do nebe, říká staré přísloví. A dobře víme, jak vždy v dějinách dopadl ten, kdo si jakýmkoliv způsobem zkoušel hrát na boha. Bůh izraelitů i křesťanů je Bohem, který se svobodně rozhodl být Bohem lidí, a dokonce se rozhodl být Bohem s lidmi, a to dávno předtím, než by kohokoliv napadlo jej o to žádat. Bůh je osobní, absolutně svobodný a také všemohoucí. To je židovsko-křesťanská náboženská představa, a v jejím důsledku tak židé i křesťané chápou veškerou moc lidskou jako odvozenou od moci Boží, jako moc darovanou ve formě požehnání, a provinít se proti tomuto daru zneužitím moci k manipulaci, sobeckým cílům, či dokonce k realizaci svých úmyslů je proviněním proti druhému přikázání.

Umělá inteligence je bezesporu novým nástrojem moci. Současnou podobu světa již neurčují jen světová náboženství či národní vlády, ale stále více také velcí technologičtí giganti, jako je Microsoft, Google, Apple, Amazon a další. Úkolem náboženství je jednat s mocnými tohoto světa a nabízet jim jiný pohled na umělou inteligenci a technologie. Pohled, který podporuje celostní lidský rozvoj, usiluje o obecné dobro a motivuje mocné tohoto světa k sociální odpovědnosti. Takový přístup k umělé inteligenci vyžaduje značnou zodpovědnost. Čím je technologie mocnější, čím více moci člověku dává, tím zodpovědněji a uvážlivěji bychom měli postupovat nejen při jejím využívání, ale také při jejím vývoji. Ti, kdo navrhuji algoritmy, které pak ovlivňují způsob života milionů lidí na planetě, mají obrovskou zodpovědnost. Přesto si nemusí být vždy vědomi všech konsekvencí své činnosti. Úkolem světových náboženství je upozorňovat na možné negativní důsledky umělé inteligence a aktivně se zapojit do interdisciplinární debaty o tom, co znamená zodpovědné využívání umělé inteligence. V tomto úsilí je právě křesťanství lídrem.

Druhé přikázání nám tedy může být vodítkem pro to, jakým způsobem umělou inteligenci navrhovat, vyvíjet i používat. Všechny autonomní systémy by měly obsahovat tzv. lidský element. To znamená, že by měly mít schopnost pochybovat a pracovat s etickou nejistotou. Vždy když k takové nejistotě dojde, musí konzultovat lidského operátora, který má konečné rozhodovací oprávnění a zodpovědnost. V principu zde tedy musí být vždy někdo, kdo je zodpovědný za to, co dělá stroj. Člověk by neměl delegovat svou autoritu a zodpovědnost tvůrce na stroj. Zároveň by neměl zneužívat moc, kterou mu umělá inteligence dává, neměl by zneužívat moc danou přístupem k datům a žádným způsobem nevyužívat umělou inteligenci k mocenské manipulaci žádného druhu (manipulace voleb, ovlivňování voličů, dezinformační kampaně atd.).

Jakou moc dává člověku umělá inteligence? Jaké mohou být konkrétní dobré příklady využití umělé inteligence a jaké známe příklady jejího zneužití? Jak navrhovat umělou inteligenci, aby riziko jejího zneužití bylo co nejmenší? Bude umělá inteligence vždy jen nástrojem, který může člověk využívat, nebo je zde také potenciál, že by se mohla stát na svém tvůrci nezávislou a získat „sebe-vědomí“? Co by to podle vás znamenalo z náboženského (křesťanského) hlediska?

3

Pomni, abys den sváteční světil.

Pamatuj, že máš světit šabat!

Sváteční den je v Deuteronomiu (Dt 5, 12–15) dnem odpočinku. Odpočívají nejen lidé, ale dokonce i domácí zvířata. Třetí přikázání proto bývá obecně oblíbené. Kdo by rád neodpočíval? A v Desateru to lidé dostávají doslova příkazem. Navíc jejich nicnedělání je v Božích očích pravou bohoslužbou. Bůh, který člověku dává Desatero, nepříkazuje, chod' do synagogy, nebo musíš jít na bohoslužbu. Naopak, říká: „Nedělej nic.“ A právě toto nicnedělání nám má umožnit radovat se z prostého bytí. Být se svými blízkými. Dělat něco bez jasného účelu či cíle. Vyzývá nás k tomu, abychom si nezapomněli hrát. Stručně řečeno, odpočinek má mít v našem životě své místo, stejně tak jako má místo v Božím životě. Na konci své stvořitelské činnosti se Bůh přepíná do pasivního (stand by) módu, aby mohl odpočívat. Nedělá nic, aby se mohl jen tak dívat na své dobré dílo (Gn 2, 2–3) a mohl z něj mít nerušenou radost. A tak i smyslem lidského odpočinku by měla být radost z nicnedělání či z dělání něčeho, co nás těší a není to pro nás práce. Vždyť člověk je víc než jeho práce či výkon. Je víc než kolečko v soukolí stroje zvaného „společnost“. Lidský odpočinek by tak neměl sloužit jen k obnovení sil a k přípravě do dalšího kola všednodenní práce. Umění slavit a odpočívat je schopností, kterou by každý věřící křesťan měl pěstovat, neboť právě ve slavení a odpočinku se nám zjevuje to, že Bůh je člověku nablízku. Věří-li křesťané, že cílem lidského života je spása, věří také, že to není věčná práce, ale spíše věčná a radostná oslava. Její předchutí by pak měla být nedělní bohoslužba, kdy se mají věřící „radovat před tvářemi Hospodina (Dt 12, 12).“ Radost v křesťanské perspektivě má tedy ještě hlubší smysl než prosté radování se. Každá křesťanská radost je zároveň vyhlášení k radosti s Hospodinem. Je to touha po naplnění lidské svobody a našeho přebývání v Bohu.

Aby to však nevyznělo, jako že křesťané mají jen odpočívat a slavit, je třeba připomenout, že samo třetí přikázání hovoří také o práci a jejím místě v životě člověka. Činorodost, pracovitost a tvořivost lidí je v křesťanské perspektivě účastí na Boží tvorbě, a tedy také to, co činí člověka podobným Bohu (imago Dei).

Je-li ale člověk podoben Bohu ve své práci, je mu také podoben ve svém odpočinku a obojí má v životě člověka své místo, protože to má podle biblické zprávy místo také v životě Božím. To je ve zkratce smysl třetího přikázání. Jak to ale souvisí s umělou inteligencí? Stroje přece nepotřebují odpočívat. Vždyť je vyvíjíme právě proto, aby lidem ulehčily práci, aby lidská práce nebyla „otročina“, nebyla „nelidskou dřinou“. Robotizace průmyslu je toho dobrým příkladem. Ostatně celý průmysl 4.0 (tedy intenzivní digitalizace a automatizace výroby), o kterém se mluví od počátku druhé dekády našeho století, a v dnešní době je takřka v plném proudu, má za cíl (kromě úspory času a finančních prostředků) též zvýšení kvality lidského života. Již nyní je jasné, že některé typy lidských činností převezmou stroje řízené pokročilými systémy umělé inteligence od plně automatizovaných výrobních linek v tzv. chytrých továrnách přes diagnostické systémy v lékařství až po samostatné systémy zpracovávající rozličné právní analýzy.

Třetí přikázání nás tedy nabádá k tomu, že bychom při vývoji a práci s umělou inteligencí neměli hledět jen na výkon, na to, jak rychle a efektivně zvládne nějaký úkol. Pozornost musíme věnovat také jejím širším kulturním a společenským dopadům. Řešení specifických úkolů jsou totiž vždy zasazena do kontextu celku světa. I to, co se může na první pohled jevit jako jednoznačně pozitivní, může mít v širších souvislostech negativní konsekvence. Koho by v nadšení z moci parního stroje v 18. století či spalovacího motoru ve století 19. napadlo, že o sto, respektive dvě stě let později budeme v důsledku masivního používání těchto strojů řešit celou řadu ekologických problémů. A ještě méně lidí si možná uvědomí, že to byla železnice využívající parního stroje, která významným způsobem přispěla k zániku kultury původních obyvatel Severní Ameriky tím, že významně zvýšila mobilitu kolonistů. A tak bychom mohli pokračovat dále.

Umělá inteligence je technologie, která posune lidstvo v jeho vývoji zase o kus dál, a tím promění i dosavadní život na naší planetě. Má totiž vliv jak na podobu lidské práce, tak na to, jak lidé odpočívají. Všem těmto trendům a změnám je třeba věnovat pozornost z mnoha hledisek včetně náboženského.

V souvislosti s třetím přikázáním lze otevřít pochopitelně i další témata. Jako příklad můžeme uvést problém údržby systémů umělé inteligence. I ten nejkročilejší a nejsamostatnější systém potřebuje údržbu, aby mohl spolehlivě pracovat. Občasné vypnutí, údržba, optimalizace výkonu, řešení chyb i bezpečnostních problémů jsou důležité pro spolehlivou funkci všech takových systémů. Dalším příkladem je třeba otázka práva nevyužívat umělou inteligenci (lze to vůbec?) či aktuální diskuse o tzv. právu odpojit se od práce (právo zaměstnanců být off-line), které souvisí se stíráním rozdílů mezi prací a volným časem.

Jak tedy bude vypadat budoucnost lidské práce a odpočinku? A co k aktuálním trendům může říci křesťanství? Vodítkem k možným odpovědím na tyto otázky může být právě prastaré přikázání svítit den sváteční.

4

Cti otce svého i matku svou, abys dlouho žil a dobře se ti vedlo na zemi.

Cti svého otce i svou matku!

Čtvrté přikázání otevírá druhou desku Desatera, která se, jak víme, týká především mezilidských vztahů. Na první pohled je také zajímavé tím, že mimo očekávaného imperativu obsahuje i určité zaslíbení. Budeme-li ctít své rodiče, povede se nám dobře a budeme dlouho žít. Hebrejský výraz, který se překládá jako „ctít“, je nicméně významově bohatší a znamená také dávat něčemu náležitou pozornost, brát něco, někoho vážně. Vztaženo k rodičům, vybízí nás čtvrté přikázání k uznání důležitosti našich předků, a tím též k uznání vlastních kořenů. I když toto přikázání v dnešní době zaznívá poněkud archaicky, má hluboký význam pro správný vztah mezi generacemi. Sice už v západní společnosti prakticky neexistují velké, několikagenerační rodiny, jak to bylo běžné ve starověku, a je také jasné, že dnešní mladí jsou na svých rodičích daleko nezávislejší, než tomu bylo tehdy, nicméně i pro současnost platí, že mladí by měli brát starší generaci vážně a naopak.

Pohrdat staršími či opovrhovat mladšími není cestou kupředu, stejně tak jako je nebezpečné propadnout módnímu kultu věčného mládí. Pro správný vztah mezi generacemi je potřeba se všem těmto pokušením vyhnout. Jak toho ale docílit v době, která je charakteristická svou až hektickou rychlostí, prudkým rozvojem technologií a překotnými společenskými změnami? Starší generace mají často problém udržet s tímto vývojem krok, a tím se propast mezi generacemi zvětšuje. Někdy se v této souvislosti mluví o lidech narozených po roce 1980 jako o domorodcích digitálního věku a o lidech narozených před zmíněným rokem jako o digitálních přistěhovalcích. Zatímco ti se cítí v novém světě podivně a ve vztahu k novým technologiím zažívají často pocit odcizení (cítí se jako cizinci ve své zemi), digitální domorodci se děsí jen toho, že dojdou data nebo že vypadne signál Wi-Fi. Samozřejmě že toto rozdělení neplatí stoprocentně a je možná až příliš schematické. Nicméně na příkladu vztahu mezi generacemi dobře ilustruje problém tzv. digitální propasti (digital gap) či digitálního rozdělení (digital divide).

Možná poněkud překvapivě nás čtvrté přikázání Desatera vede k tomuto velmi aktuálnímu problému spravedlivého přístupu k novým technologiím. Umělá inteligence by rozhodně měla podporovat společenskou spravedlnost, nikoliv naopak. V principu jde o to, aby měli všichni lidé rovný přístup k technologiím. Jako vysoce pravděpodobné se z dnešního pohledu jeví také to, že v budoucnu bude umělá inteligence hlavní technologií pro distribuci zdrojů, bohatství a moci na planetě. Již nyní je tedy potřeba přemýšlet o tom, jak umělou inteligenci navrhovat a zavádět tak, aby toto rozdělování bylo spravedlivé a zahrnovalo všechny skupiny obyvatel světa, i ty nejzranitelnější a žijící na jeho okrajích.

Je totiž známou skutečností, že algoritmy mění člověka v data, a stává se, že při jejich strojovém zpracování mohou být některá data vyřazena, a tím může dojít k diskriminaci. Klasickým příkladem byl systém pro předvýběr zaměstnanců firmy Amazon, u kterého se v roce 2015 ukázalo, že na technické pozice výrazně preferoval muže nad ženami. Zajímavé je, že ani pokus firmy o cílenou úpravu tohoto algoritmu tento problém úplně neodstranil, a celý projekt byl následně zrušen. Data musí být vnímána jako mapa, nikoliv jako přesná kopie skutečnosti.

Čtvrté přikázání tak rozhodně není jen o vztazích jedinců i celé společnosti ke starým lidem. V obecnější rovině se týká lidského vztahu ke všemu starému i novému, včetně technologií. Rozhodně není moudré nekriticky adorat vše nové a zavrhnout staré, stejně tak jako tmářsky lpět na všem starém a odmítat cokoliv nového. Čtvrté přikázání nás nabádá k úsilí o vyvážený přístup k pokroku, tedy k tomu, abychom při naší cestě k novým horizontům brali vážně (ctili) to staré. To neznamená, že staré a zaběhnuté se nesmí měnit. Smí. A někdy i musí. Jen je třeba o každé změně přemýšlet s úctou a vážností k tomu, co vytvořili naši předchůdci. Umělá inteligence má jistě potenciál být technologií, která změní svět tak, jak jej nyní známe. Jsou ale všechny změny automaticky dobré? Jak nám může umělá inteligence pomoci v naplňování požadavků spojených se čtvrtým přikázáním? Patří křesťanství do „starého světa analogové éry“? Nebo je možná jeho „digitální transformace“? Jak by podle vás měla digitalizace křesťanství vypadat? Co je nutné zachovat? A co naopak změnit?

5

Nezabiješ.

Nezabiješ.

Zdá se, že není jasnějšího přikázání nad páté. Svévolné zabíjení lidí je od nepaměti považováno za nepřipustné snad ve všech kulturách světa. Výjimky tvořily a bohužel ještě stále tvoří války a v některých částech světa i trest smrti. V těchto intencích chápali páté přikázání i staří Izraelité. Přikázání nezabíjet nebylo absolutní a vztahovalo se vlastně jen na zabít svévolné, bez rozkazu nadřazeného. V širším slova smyslu pak páté přikázání vybízí obecně k nenasílí, a především nabádá člověka k tomu, že nemusí nutně dělat vše, čeho je schopen. Přestože páté přikázání rezonuje v lidské společnosti již doslova několik tisíc let, nelze rozhodně říci, že by lidstvo nějak významně pokročilo v jeho naplňování. Spíše se zdá, že technologický pokrok učinil násilí a zabíjení lidí ještě sofistikovanější. Vzpomeňme jen namátkou na genocidu židovského národa nacistickým Německem, využívání technologií k tichému teroru obyvatelstva v komunistických diktaturách či sofistikované vojenské technologie, jejichž pomyslným vrcholem jsou jaderné zbraně. Člověk díky své tvořivosti a inteligenci dokázal vytvořit technologie, které jsou schopné lidstvo vyhladit a v podstatě zničit veškerý život na planetě. Optimisté doufali, že zkušenost lidstva ze dvou světových válek ve 20. století byla dostatečně odstrašující pro to, aby se v budoucnu nic podobného neopakovalo. Střízlivý pohled na současnost však ukazuje, že jsme se stále nepoučili. Naopak, dokonalejší technologie nabízejí nové možnosti útlatu, manipulace a násilí jak v rovině mezilidských vztahů, tak v rovině organizací či státní moci. Umělá inteligence má v tomto ohledu bohužel také velmi značný potenciál.

Umělá inteligence se využívá při vývoji tzv. autonomních zbraňových systémů. Ty mohou operovat naprosto samostatně, včetně strategického rozhodování o svých cílech. Armády po celém světě do jejich vývoje investují nemalé prostředky. Na druhé straně ale stojí celá řada lidskoprávních organizací, které před těmito „armádami robotů“ varují a požadují, když ne rovnou zákaz autonomních zbraňových systémů, tak alespoň jejich přísnou regulaci. V každém případě zavádění „nelidské“ logiky do válčení s sebou nese celou řadu otázek, na které zatím neznáme odpověď. Rozpoznají autonomní zbraně vojáka od civilisty? S jakou spolehlivostí? Kdo bude zodpovědný v případě, že autonomní zbraň udělá chybu? Co když se taková sofistikovaná zbraň dostane do rukou zločinců? A tak bychom se mohli ptát dál. V každém případě se lze oprávněně domnívat, že autonomní zbraně mohou fungovat podobně jako jaderné zbraně během tzv. studené války. Jejich počet bude narůstat a následná soutěž ve zbrojení s sebou jistě přinese i vývoj jejich stále ničivějších verzí.

Smí tedy umělá inteligence zabíjet? Smíme ji použít pro vývoj autonomních zbraní? Možná se na to ptáme příliš pozdě. Přesto není zbytečné, aby křesťané poukazovali na univerzální platnost svého pátého přikázání. Umělá inteligence nesmí zabíjet, její využívání nesmí vést ke ztrátám lidských životů. Stroj by neměl mít možnost rozhodovat o životě a smrti ničeho živého... o lidském životě to platí povytce. Žádný systém umělé inteligence by neměl mít za žádných okolností možnost vzít lidský život. Taková rozhodnutí musí být vždy plně v kompetenci lidských bytostí (a měly by za ně nést i odpovědnost), a to nejen ve válce, ale i v medicíně či v silničním provozu.

Na závěr je také třeba se ptát, zda technologie obecně a umělá inteligence konkrétně v nějakém ohledu „nezabíjejí“ to lidské v nás. Slouží umělá inteligence rozvoji člověka? Nebo mu naopak škodí? Není možné, že by neustálá datafikace redukovala člověka na subjekt, který je z pohledu nutnosti získávání dat (monetizovatelných či jinak využitelných údajů) potřeba „vytěžit“? S nástupem tzv. generativní umělé inteligence se k sobě stroje a lidé přiblížili zase o kousek blíž. Je to ale stroj, který se stává stále podobnější člověku? Nebo je to naopak člověk, který se vlivem své interakce se strojem (s umělou inteligencí) stroji sám stále více podobá? Další otázky, kterými se můžeme v souvislosti s pátým přikázáním zabývat, souvisí obecně s tím, co životu na naší planetě odporuje a co mu naopak prospívá.

Otto Hermann Pesch, o jehož rozbor Desatera se v tomto materiálu opírám, uzavírá své pojednání o pátém přikázání velmi jasně a inspirativně: „Bůh nechce, aby život vedl k smrti, nýbrž aby se podobal jeho životu, jenž neznačí smrt. Mírové řešení konfliktů, zdravé životní prostředí, v němž se život stává radostí, spravedlivý podíl na darech tohoto světa pro každého, rozumné používání lidských sil a možností ve službě lidem, a ne na jejich účet – to všechno znamená částečné vítězství nad smrtí, to všechno je podle boží vůle příslib a začátek onoho dne, kdy Bůh přijde a vzbudí mrtvé k věčnému životu.“ [16]

[16] PESCH, Otto Hermann. Desatero božích přikázání. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 85.

Nesesmilniš.

Nezcizoložíš!

Šesté přikázání je další z těch, jejichž smyslem je podpora života proti rozkladu a smrti. Manželská nevěra působí rozkladně nejen na vztah dvou lidí, ale jejími následky vždy nějak trpí také děti, případně i širší rodina. Biblická zpráva o stvoření (zejména Gn 1,27) hovoří o tom, že Bůh stvořil člověka jako muže a ženu. Z jejich lásky a partnerství pak mohou vzniknout nové, svobodné lidské bytosti. To je ostatně také jeden z momentů, v němž teologové spatřují podobnost člověka s Bohem (viz zmínka o konceptu imago Dei výše).

Kromě partnerské nevěry se šesté přikázání Desatera přeneseně týká také jakékoliv jiné „nevěry“, tedy podvodů, porušování slibů či smluv. Vlivem nevěry tak umírá především důvěra v druhého člověka, často toho nejbližšího. Tam, kde je narušena důvěra mezi lidmi (vlivem rozšířené nevěry na všemožných úrovních), hovoříme o vážně nemocné společnosti.

Umělá inteligence pochopitelně rezonuje i v kontextu šestého přikázání. Obecně je možné říci, že umělá inteligence by neměla umožňovat podvody jakéhokoliv druhu. Její vývoj i využití by neměly podporovat nemorální jednání ze strany lidí, a to ani pokud se jedná o jednání legální, nicméně morálně problematické. Umělá inteligence je dnes běžně součástí internetových seznamek, kde slouží k vyhledávání potenciálně vhodných partnerů na základě individuálních preferencí jednotlivých uživatelů. Neměla by však sloužit k tomu, aby nabádala uživatele k nevěře, jako je tomu například v případě kanadské seznamky Ashley Madison. [17] Ta působí na internetu již od roku 2001 a zaměřuje se na propojování těch, kdo touží po milostném románcu, ačkoliv jsou vdáni/ženatí. Její slogan „Life is short. Have an affair.“ (Život je krátký. Měj poměr.) ostatně hovoří za vše. V roce 2019 tato „seznamka“ ohlásila překonání 60 milionů uživatelů po celém světě a toto číslo vzrostlo během světové pandemie nemoci covid-19 ještě o více než 10 milionů. [18]

[17] www.ashleymadison.com/en-cz

[18] venturebeat.com/consumer/ashley-madison-married-dating-site-grew-to-70-million-users-in-2020

Známa je kauza této firmy z roku 2015, kdy po hackerském útoku unikla všechna data, přičemž útočníci pohrozili, že pokud nebude služba stažena, zveřejní všechna ukradená data. K tomu později skutečně došlo. Při tom se ukázalo, že platforma používala falešné profily atraktivních žen k tomu, aby nalákala své uživatele k větší angažovanosti (a tím i k větší útratě). Ve skutečnosti se za nimi skrýval chatbot s pokročilou umělou inteligencí. I přes tento závažný bezpečnostní problém a prokazatelný podvod na své uživatele tato „služba“ svůj provoz neukončila, ba právě naopak, jejímu podnikání se od té doby dařilo ještě lépe.

Zdá se, že podvádět své partnery za pomoci nových technologií nebylo nikdy v historii snazší. Navíc jsme v situaci, kdy ti, kdo podvádějí, jsou zároveň podváděni algoritmy umělé inteligence za účelem zisku firmy, jejíž „podnikání je postaveno na zlomených srdcích, rozbitých manželstvích a zničených rodinách“.

Myslím, že tento příklad může sloužit jako dobrý odrazový můstek pro objevování dalších oblastí, kde umělá inteligence interaguje s šestým přikázáním Desatera, či diskutovat o tom, co vše se skrývá pod termínem „digitální nevěra“.

[19] www.npr.org/sections/talk/2009/06/the_infidelity_app_1.html

7

Nepokradeš.

Nebudeš krást!

V hebrejském originále se používá slovo krást či loupit především ve smyslu unést za účelem prodání do otroctví (např. Dt 24, 7). Smyslem sedmého přikázání tak není nutně jen ochrana osobního vlastnictví, ale také ochrana lidské osoby a její svobody. S člověkem se tedy nesmí žádným způsobem obchodovat, protože člověk není věc. Skutečnost, že majetek osoby nesmí být odcizen ani nijak záměrně poškozen, vychází právě z ochrany lidské bytosti a její svobody. Majetek získaný poctivou prací je v biblickém pohledu požehnáním od Boha a jakékoliv zcizení či svévolné ničení majetku druhého je činem proti Bohu a jeho dobrotě.

Biblický pohled na vlastnictví je tedy veskrze pozitivní, avšak je zde přítomen i prvek kritického odstupku k němu a požadavek jeho správné míry. Podle knihy Přísloví (Př 30, 8–9) by člověk neměl být ani moc bohatý, aby nezpychl, ale ani moc chudý, aby nebyl ze své bídy nucen krást. Obě extrémní pozice vedou svým způsobem k tomu, co kritizuje Ježíš v Novém zákoně, a to je otročení majetku (mamon). Chudí chtějí zoufale také něco mít a bohaté stravuje neustálá péče o svůj majetek. Všichni tak slouží mamonu.

Přesto je majetek vnímán stále jako dobrý dar Boží, a dokonce jako určitá část realizace našeho lidství. Člověk prostě potřebuje nějaký majetek, aby mohl být plně člověkem. Důležité ovšem je, aby člověk nežil, aby pracoval, ale aby pracoval proto, aby žil. Naplněný a svobodný lidský život, to je priorita a smysl sedmého přikázání. Otto Hermann Pesch ve své knize navrhuje, myslím výstižně, přeložit sedmé přikázání do moderního jazyka takto: „Nenič, co člověk vybuďoval – neboť tím ničíš část jeho samého.“ [20]

Jak už bylo několikrát řečeno, umělá inteligence má značné možnosti, jak lidstvu prospět, na druhou stranu představuje ale též obrovský potenciál pro rozvoj kriminality. [21] V této souvislosti nás možná hned napadnou témata, jako je ochrana dat, šíření malwaru či manipulace s daty za účelem získání výhod či rovnou obohacení se na úkor těch, kdo touto technologií nedisponují. To jsou všechno relevantní hrozby, ale jejich výčet tím bohužel nekončí. Umělá inteligence nachází skutečně velmi široké využití v oblasti útoků na svobodu, majetek i život lidí. V dnešní době jsou velmi moderní a žádané systémy tzv. chytrých domácností. Koho by nefascinovalo úkolovat chytrého asistenta, aby odemykal, otevíral dveře, rozsvěcoval a zhasínal či upravoval pokojovou teplotu jen prostřednictvím hlasových povelů? Na druhou stranu je možné nad těmito systémy získat dálkovou kontrolu a využít ji například pro vniknutí do objektu či získávání informací o jeho obyvatelích. Umělá inteligence je také velmi dobrým nástrojem pro odhalování hesel. Díky tomu pak mohou útočníci získat kontrolu nad profily sociálních sítí, e-mailovými schránkami, ale i bankovními účty konkrétních lidí.

[20] PESCH, Otto Hermann. Desatero božích přikázání. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 98.

[21] V hodinách můžete zdarma využít publikaci Europolu „Malicious Uses and Abuses of Artificial Intelligence“ z roku 2021: www.europol.europa.eu/publications-events/publications/malicious-uses-and-abuses-of-artificial-intelligence. Kromě konkrétních příkladů celé řady aktuálních podob kyberkriminality je zde také kapitola předpovídající budoucí možnosti zneužití umělé inteligence.

Čile se kriminalita rozvíjí také ve světě kryptoměn. Za největší hrozbu je však odborníky na kyberkriminalitu považovaný tzv. sociální inženýring. Algoritmy umělé inteligence totiž umožňují skrze sociální sítě a šíření falešných zpráv ovlivňovat názory celých sociálních skupin. V současné době k tomu navíc mají k dispozici i poměrně sofistikované nástroje, které zvládnou zfalšovat fotografie, video i hlas.

Zvláštní kategorií je generativní umělá inteligence založená na technologii GPT, která již zvládá produkovat obsah, jenž je obtížné rozlišit od obsahu vytvořeného člověkem. Zmatení hodnot, nejistota o tom, co je pravda a co lež (souvisí s tím, co jsme řekli u šestého přikázání), to vše umožňuje tvarovat lidskou společnost tak, aby v ní byl stále větší prostor pro kriminální aktivity jejích škůdců. A to jsme nestihli ještě zmínit další oblasti, jako je průmyslová špionáž, využívání samořiditelných dronů k pašování ilegálního zboží (především drog), zneužívání systémů rozpoznávání tváře k sociálnímu útlaku (např. systém sociálních kreditů v Číně) atd.

Abychom ale nenabývali dojmu, že umělá inteligence je jen nástrojem padouchů či autoritářských režimů, je třeba zmínit i skutečnost, že umělá inteligence je nasazována i proti všem hrozbám, které její zneužívání představuje. Jako příklad uveďme analytický nástroj „Traffic Jam“. [22] Ten za pomoci umělé inteligence pomáhá bojovat proti obchodu s lidmi tím, že vyhledává oběti a shromažďuje informace umožňující policistům lépe zasahovat proti organizovaným skupinám obchodujícím s lidmi.

Podobně jsou systémy umělé inteligence nasazovány i v bankovním sektoru k odhalování různých typů kybernetických podvodů. Aktuálně se čile experimentuje s aplikací umělé inteligence v oblasti identifikace potenciálních hrozeb a detekování kriminální aktivity ještě předtím, než k ní dojde. Opět se dostáváme do situace, kdy se technologie známé ze sci-fi filmů (v tomto případě Minority Report, USA 2002) stávají skutečností. Sledování pohybu podezřelých osob, CCTV kamery s umělou inteligencí umožňující detekovat podezřelé jednání a ihned uvědomit příslušné autority ještě předtím, než dojde např. k teroristickému útoku atd. Tzv. prediktivní analýza pak umožňuje odhadovat na základě obrovského množství dat, kde se může schylovat k nějakým problémům. Tyto systémy jsou pochopitelně již testovány a částečně také využívány i v oblasti vojenství. [23] Pochopitelně ale existují i obavy z jejich zneužití.

Zdá se, že již málokdo si dnes dokáže představit budoucnost kyberbezpečnosti bez umělé inteligence. Proto je více než důležité dbát na to, aby byla vytvářena a užívána k prospěchu lidstva, k ochraně lidí a jejich svobody, jak k tomu nabádá sedmé přikázání, a nikoliv k páčání trestných činů či nezákonnému prospívání sobě či svým tvůrcům na úkor ostatních.

[22] www.marinusanalytics.com/traffic-jam

[23] Viz např. projekt GIDE (Global Information Dominance Experiment) www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/3282376/...

Nepromluviš křivého svědectví.

Nebudeš proti svému bližnímu falešně svědčit!

Osmé přikázání je opět formulováno z dnešního pohledu poněkud nejasně. Při jeho interpretaci se často omezujeme jen na konstatování, že nesmíme lhát. Hluboký smysl a neustálá aktualita tohoto nařízení se nám však ukážou teprve ve chvíli, kdy si uvědomíme, že se týká především případů, kdy se slabší hájí proti útlaku silnějšího či kdy není v nějakém mezilidském konfliktu jasné, na čí straně stojí právo a spravedlnost.

Mluvit pravdu – pravdivě svědčit je v těchto případech opravdu velmi důležité. Jádrem osmého přikázání tak je v přeneseném slova smyslu budování pravdivých vztahů. Budování společnosti založené na vzájemné důvěře mezi lidmi. Vlastně se dostáváme k opakování toho, co je podstatou šestého přikázání, a můžeme si všimnout, jakým způsobem jsou spolu všechna přikázání tzv. druhé desky Desatera vzájemně provázána – jak spolu souvisí a odkazují na sebe.

Vraťme se ale k osmému přikázání. V jeho kontextu se otevírá zejména téma pravdy a pravdivosti. Z pohledu teologické etiky je to téma obsáhlé a komplexní, takže se mu na tomto místě pochopitelně nemůžeme detailněji věnovat. Důležité je především to, že nám osmé přikázání nepředkládá nějakou filozofickou, univerzální koncepci pravdy, ale hovoří o konkrétním způsobu mezilidského soužití. Mají ovšem křesťané říkat pravdu vždy a za každých okolností? Nikoliv. Křesťané mají říkat pravdu všem, kdo na ni mají právo. Na pravdu nemají právo ti, kdo ji chtějí zneužít k tomu, aby někomu uškodili. Složitější jsou situace, kdy přesně nevíme, do jaké míry smíme být pravdiví. Říkat všechno, co je pravda, může být někdy nebezpečné.

Vysoce postavení lidé – politici, vojáci, soudci či důležití úředníci – jsou typickým příkladem těch, kdo nemají vždy říkat všechno, co ví. Jsou to příklady povolání, kde se musí s pravdou citlivě pracovat. To ovšem neznamená, že zmínění lidé mohou lhát. Klíčovým partnerem pravdy musí být vždy láska. Láska bez pravdy se může stát patologickým citem a pravda bez lásky tvrdou zbraní, kterou můžeme druhým hodně ublížit. Zdvořilá ohleduplnost je podle Pesche správným kritériem pro zacházení s pravdou. Někdy není možná ani tak těžké pravdu vyslovit, ale co je obtížné, vybrat k tomu ten správný okamžik a správná slova.

I v kontextu osmého přikázání lze najít celou řadu momentů setkání s umělou inteligencí. Ta nám může pomoci jak k hledání pravdy, tak v jejím zatemňování. Navíc se někde mohou tyto dvě pozice volně prolínat, neboť je také možné umělou inteligenci použít k nalezení pravdy jaksi předdefinované.

Začněme ale od začátku. Zkoumání možností využití umělé inteligence v různých oborech se nevyhnulo ani právu a soudnictví. V budoucnu by mohli soudní pře rozhodovat digitální soudci. Podle dostupných informací je nejdále na této cestě Čína, která s digitálními soudci experimentuje již od roku 2016. V roce 2017 byl v Čang-čou otevřen první internetový soud, který pracuje 24 hodin denně, 7 dní v týdnu. V současnosti jsou miliony soudních sporů v celé Číně rozhodovány u internetových soudů digitálními soudci s umělou inteligencí. Čína si program chválí a velebí především rychlost a finanční nenáročnost celého systému. Ze stejných důvodů se podobné experimenty konají i jinde ve světě. V našem bezprostředním okolí je to především Estonsko, které zkouší zavádět umělou inteligenci pro rozhodování menších civilních sporů. Slibuje si od toho snížení zátěže tamních soudů. Poměrně běžnější záležitosti jsou různé typy podpůrných právnických softwarů využívajících umělou inteligenci. V Londýně a New Yorku je možné za pomoci „robotického právníka“ DoNotPay [24] vyřešit třeba pokuty za špatné parkování. Nejde ovšem o právníka v pravém slova smyslu, spíše o chatbota, který má za úkol podat relevantní právní informace pro to, aby člověk zvládl problém svépomocí. Jsou ale robotičtí soudci a právníci nejlepší cestou ke spravedlivému rozhodování lidských sporů? A jak je to se spojenectvím pravdy s láskou v případě, že spor rozhoduje chladná, strojová racionalita? Jsou rychlost a ekonomičnost jedinými kritérii, která bychom měli v této oblasti sledovat?

Zatímco cílem digitálních či robotických soudců je pravdu hledat a spravedlivě rozhodovat soudní spory, jiné algoritmy umělé inteligence dokáží člověka ošálit tak, že neví, co je skutečné. Jedná se nejen o automatické generování a cílené rozesílání falešných zpráv (tzv. fake news), ale také o snad ještě sofistikovanější technologii deepfake [25]. Pozitivní využití nachází tento typ umělé inteligence třeba ve filmovém či herním průmyslu k tvorbě dechberoucích triků. Bohužel se dá také využít k manipulaci, diskreditaci nebo šikaně. Od prostředí základní školy po mezinárodní politiku. Jinými slovy, pomocí deepfake videa je možné šikanovat spolužáka, ale také rozpoutat diplomatický konflikt. V neposlední řadě lze pomocí cílených kampaní využívajících deepfake manipulovat s lidmi i celými společnostmi, a ovlivňovat tak veřejné mínění i chování lidí. [26]

Ve světle osmého přikázání je myslím důležité zdůraznit, že umělá inteligence by neměla sloužit k vytváření iluze pravdy. Co nám zbude, když přestane být lež lží a pravda pravdou?

[24] donotpay.com

[25] Pro více informací můžete navštívit www.dvojklík.cz/saferkidsonline/deepfake-kdyz-nesmite-verit-tomu-co-vidite. Najdete zde také odkaz na zajímavé video blogera Patrika Kořenáře, který jednoduše popisuje, jak deepfake funguje. V případě většího zájmu o deepfake je možné se inspirovat např. didaktickým materiálem na stránkách americké veřejnoprávní televize PBS:

www.pbs.org/newshour/classroom/2022/12/lesson-plan-how-to-detect-deepfakes-to-ensure-you-dont-fall-for-disinformation/.

[26] V roce 2023 byla poprvé odhalena vlivová kampaň propagující Čínu, která byla kompletně provedena za pomoci umělé inteligence. Více informací: ct24.ceskatelevize.cz/veda/3563484-misto-moderatoru-umela-inteligence-analytici-odhalili-vlivovou-kampan-ktera-se-poprve.

Nepožádáš manželky bližního svého.

Nebudeš toužit po ženě svého bližního!

Deváté a desáté přikázání spolu úzce souvisí. Je to dáno i jejich formulacemi a umístěním do jediného verše (Ex 20, 17; Dt 5, 21). Jsou to jaksi dvě přikázání v jednom a opět vycházejí také z dobového kontextu. Zatímco v Exodu se první zmiňuje dychtění po domě bližního, který symbolizuje celý jeho majetek (včetně ženy a otroků), v Deuteronomiu je již tento dobový pohled lehce upraven – žena je předřazena majetku (stále se do něj však započítávají otroci) a používá se pro ni jiné sloveso. Podle Deuteronomia se tedy „dychtí po ženě“ a „touží po majetku“. V dnešních verzích Desatera se používá většinou srozumitelnější pojem „toužit“. Srovnání obou verzí devátého a desátého přikázání je z biblického i teologického hlediska zajímavé, nicméně ponechme je nyní stranou jako námět k dalšímu studiu pro zvědavé.

Podstatou devátého přikázání je především jakési zpřesnění či rozšíření přikázání šestého. Není to jen fyzická nevěra, ale též jakékoliv svádění cizí(ho) partnerky(partnera) či touha po někom, kdo žije s někým jiným, co působí na mezilidské vztahy (i celé společnosti) rozkladně. Nejde tedy jen o konkrétní skutky, ale již o jejich (být třeba zatím jen hypotetické) záměry či jen myšlenky na ně. Dychtění a touha jsou v biblickém pojetí spojovány se sobectvím, s nadřazením dosažení vlastních cílů nad společným dobrem. Tak bychom mohli v širším slova smyslu shrnout podstatu devátého přikázání. V užším slova smyslu se však stále jedná o druhé lidi a naše dychtění po jejich pozornosti, přítomnosti, blízkosti, náklonnosti i těle.

Možnosti, které v této oblasti nabízí nové technologie, opět v čele s umělou inteligencí, jsou bez nadsázky dechberoucí. Nejen že lze flirtovat s kýmkoliv, kdykoliv a odkudkoliv pomocí různých chatovacích aplikací, po partnerech našich bližních lze dychtit u jejich profilů na sociálních sítích, lze získávat jejich fotografie i videa, a to i bez toho, aniž by o tom kdokoli z nich věděl. Ty pak můžeme různě upravovat, a dokonce rozpohybovat pomocí nám již známé technologie deepfake, která má svůj původ v pornoprůmyslu. [27]

Obrovské popularitě se těší aplikace a internetové stránky, které umožňují za pomoci umělé inteligence odstranit oblečení z fotografie jakékoliv osoby. To pochopitelně vytváří nové problémy v oblastech, jako je kyberšikana, sexuální násilí, stalking a podobně. Aktuálním trendem v této oblasti je také implementace umělé inteligence do sofistikovaných erotických pomůcek či tvorba pornografie na míru. Umělá inteligence totiž dokáže vytvářet fotografie i celé filmy s reálnými i nereálnými postavami, které mohou dělat reálné i nereálné věci. Stačí sdělit své preference, vybrat si, zaplatit a stáhnout. Hranice mezi tím, co je skutečné a co není, se stírá i v tomto případě. Jak se technologie zdokonalují, je stále obtížnější rozeznat rozdíl mezi tím, co je vytvořené umělou inteligencí, a tím, co je skutečné. Zatímco přemýšlíme o tom, co s tím udělat, a pokoušíme se navrhnout zákony na ochranu lidské digitální identity, resp. jejího digitálního rozměru, oběti padělání svého digitálního zosobnění přicházejí o práci, vztahy, rodiny. Reálné je i riziko sebevraždy, jak lze vidět z tohoto neúplného výčtu různých příkladů. I v kontextu devátého přikázání nás umělá inteligence staví před mnoho konkrétních výzev. Nad nimi ale stojí, myslím, jedna výzva obecná, a tou je otázka samotné interpretace devátého přikázání v době, kdy už vlastně není potřeba po někom „toužit“. Stačí mít dostatek fotografií (třeba z profilu na sociální síti), hlasovou nahrávku a umělá inteligence nám osobu, po které dychtíme, snadno vygeneruje. Oblečenou. Neoblečenou. Jak kdo chce. A vždycky se najde někdo protřelý jako biblický Jónadab (či protřelý algoritmus), kdo nám poradí, jak je možné naše (i zvrácené) touhy uvést ve skutek. Jak to může dopadnout, když realizujeme své touhy za každou cenu, o tom nás dobře informuje příběh Davidova syna Amnóna a jeho milostné touhy po vlastní sestře Tamar (2. Sam. 13). Přesto, a možná právě proto, nám deváté přikázání ukazuje, že lidská osoba není věc na hraní a dobré mezilidské vztahy jsou hodnota, kterou nelze generovat.

[27] Když v roce 2019 vydala společnost Sensity AI komplexní zprávu o svém výzkumu v oblasti deepfake, uvedla v ní, že zhruba 96 % deepfake videí na internetu spadá do oblasti pornografie. Viz sensity.ai/reports. Nejnovější výzkumy ukazují na spojitost mezi psychopatickými rysy osobnosti a deepfake pornografií. Více zde: www.psypost.org/2022/05/new-research-links-deepfake-to-psychopathic-tendencies-63194.

Nepožádáš statku bližního svého.

Nebudeš lačnit po statku svého bližního!

Z toho, co už bylo řečeno, ale ostatně i z naší každodenní zkušenosti, začíná být zřejmé, že v digitálním věku je naplnění potřeb i tužeb člověka v mnoha ohledech daleko snazší, než tomu bylo kdykoliv předtím. Technologie nám umožňují stále více dostávat v co nejkratší době to, co chceme. Dokonce nám často umí i šikovným způsobem podsunout to, po čem máme toužit. Závěrečné přikázání Desatera varuje člověka před zničující touhou po moci a majetku. Podstatou desátého přikázání ale není moc nebo majetek, spíše náš vlastní vztah k nim. Pokud své bohatství a moc vnímám jako dar, a tedy také odpovědnost, je vše v pořádku. Problémem je arogance, propadnutí mamonu – hromadění moci a majetku. S tím se také často pojí závist, ten sžíravý pocit mít něco, co mají jiní. A ne mít to také, ale chtít to mít, a aby oni to neměli.

Touha po moci a majetku nám ale také znovu připomíná téma Boha. Vrací nás jakoby znovu na začátek Desatera. Člověk je mocnou bytostí a svým tvořivým vzmachem, svou vůlí dokáže překonávat různé horizonty. Je v něm jaksi bytostně zakořeněna touha po transcendentě, po přesazích. Jak jinak si vysvětlit lidskou touhu po neustále lepších výkonech, po neustále větším množství bohatství a moci? Jak jinak si vysvětlit touhu člověka po objevování nových a nových tajemství vesmíru a života v něm? Jak jinak si vysvětlit neutuchající úsilí ve vylepšování technologií?

Budiž jasno, touha jako taková není nic špatného. Důležité je rozpoznat a umět rozlišit touhu pokornou od touhy svévolné. Pokorná touha v křesťanském pohledu nebrání člověku v rozletu, ale má na zřeteli jeho cíl, a tím je spása – společenství člověka s Bohem na konci věků (srov. 1. Kor. 15, 28). Pokorná touha znamená nechat Boha být Bohem a člověka člověkem. Naproti tomu touha svévolná, někdy též touha titánské vzpoury, žene člověka za tyto hranice a staví jej do pozice boha. Člověk, který se stal sám sobě bohem, je člověk strávený svým vlastním sobeckým toužením. Člověk zacyklený v sobě samém, neschopný milovat nikoho a nic mimo sebe. Člověk ztrácející svobodu a zdravý odstup od sebe sama.

V konečném důsledku tak desáté přikázání ukazuje, co konkrétně znamená přikázání první. Člověk, který propadne svévolným touhám, si z jejich cílů dělá falešné bohy (modly), které ho „ženou do věčného závodu od přání k ukojení od ukojení k přání. A výsledkem je nesvoboda pod bičem vlastního já – protože svoboda a život jsou jen u Boha, který je větší než naše srdce.“ [28]

O nebezpečí zbožštění umělé inteligence jsme již mluvili v souvislosti s přikázáními první desky Desatera. Nyní, na konci druhé desky, se nám tento problém opět vrací. Vyvíjíme algoritmy umělé inteligence tak, aby sloužily člověku? A všemu, co je lidské? Nebo je tomu naopak? Nespočívá nebezpečí umělé inteligence v tom, že v konečném důsledku začne sloužit člověk jí? Jako falešnému božstvu? Je to tak, že obětujeme-li umělé inteligenci stále větší objemy dat, bude nám dávat stále více možností, moci a majetku? Nevezme si ale umělá inteligence za to něco zásadního od nás? Nevezme si za to kus našeho lidství? Nevezme si ho celé? Nevezme si naši duši? Jako to dělá v příbězích pro děti pohádkový čert? Může si ale umělá inteligence vůbec něco vzít, když není někdo, ale něco? Stroj, který dělá jen to, co mu určil člověk, jeho tvůrce?

Tyto otázky nás opět přivádějí k tomu podstatnému, a to je nové promýšlení toho, kdo je člověk tváří v tvář novým technologiím. Bylo tomu tak v minulosti a musí tomu tak být i dnes. Každý epochální nárůst moci (a bohatství) lidstva musí být spojen s pečlivou reflexí toho, co to udělá s naším lidstvím. Zkušeností s tím, kdy se technologie ukázala být pro lidstvo spíše prokletím než požehnáním, už máme dostatek. Jak jich využijeme pro reflexi toho, co znamená být lidmi v době umělé inteligence, se teprve ukáže. Nezbyvá nám než věřit, že tentokrát obstojíme.

Kromě úvah obecné povahy můžeme v kontextu desátého přikázání také diskutovat celou řadu konkrétnějších problémů. Jde například o ochranu autorských práv na internetu. Toto téma se dá diskutovat také v souvislosti se sedmým přikázáním. Všechno na internetu totiž někomu patří, otázkou je jen způsob, jakým se s tím má zacházet. Je to jako při chůzi krajinou. Některé pozemky jsou oplocené, přes jiné je možné projít. To ale neznamená, že by neoplocený pozemek neměl majitele a že tam, kde nejsou ploty si můžeme dělat, co se nám zlíbí. Na toto téma existuje ovšem celá řada kvalitně zpracovaných výukových materiálů, které je možné využít [29], a proto se mu zde nebudeme obsírněji věnovat.

[28] PESCH, Otto Hermann. Desatero božích přikázání. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 120.

[29] Např. www.internetembezpecne.cz/ucebnice-informatiky/ani-na-internetu-se-nekrade/#zalozka-12d37-815e.

Souvisejícím, avšak do značné míry také samostatným tématem je otázka autorství v případě, že se jedná o dílo umělé inteligence (např. program, obrázek, ale také všechno, co na dotazy lidí odpoví např. ChatGPT). Je v tomto případě autorem člověk, který umělé inteligenci zadal úkol, aby něco vytvořila? Nebo je to společnost, která umělou inteligenci naprogramovala? Nebo je to umělá inteligence sama? Na tyto otázky se aktuálně hledá odpověď u světových soudů. [30] Bude rozhodně zajímavé sledovat, jak tyto spory dopadnou.

V každém případě nás desáté přikázání v tomto ohledu nabádá, abychom ctili osobní, autorská i duševní práva nejen ve světě fyzickém, ale i v prostředí internetu. Snaha o snadný a rychlý přístup k vytouženému obsahu nemusí být vždy tou nejsprávnější cestou. Internet totiž není fiktivní, vymyšlený svět, který sice je, ale zároveň nikde není. Internet je spíše naprosto skutečné rozšíření životního prostoru člověka a platí v něm, nebo by alespoň měla platit, stejná pravidla jako všude jinde. Naše data na internetu totiž potřebují ochranu stejně jako naše fyzická těla v reálném prostoru. Tím víc, čím důležitější jsou data, která tvarují otisky konkrétních lidských bytostí v kyberprostoru. Ochrana dat a snaha o eliminaci bezpečnostních rizik na internetu jsou další z možných témat, o nichž lze v souvislosti s desátým přikázáním hovořit.

[30] Např. ct24.ceskatelevize.cz/veda/3570190-bitva-umelcu-s-umelou-inteligenci-o-autorska-prava-zacina-stroje-zatim-vyhrajaji.

Desatero pro umělou inteligenci

Viděli jsme, jak Desatero přikázání rezonuje v mnoha ohledech s vývojem a implementací umělé inteligence. Bůh, který v židovské i křesťanské perspektivě stvořil svět a s ním i člověka daroval, později člověku také desky Desatera – jakýsi návod pro dobrý život. Člověk tak (symbolicky prostřednictvím Mojžíše) dostal do ruky uživatelskou příručku na sebe sama. Neměl by se člověk jako tvůrce umělé inteligence analogicky pokusit vytvořit nějaké desatero/uživatelskou příručku pro dobrý vývoj a využití umělé inteligence (AI for good)? Někteří jedinci i celá společenství (náboženská i nenáboženská) na tuto otázku odpověděli pozitivně. Jedním z pionýrů v této snaze byl anglikánský biskup Steven Croft. [31] Ten v roce 2018 formuloval deset prioritních oblastí, které by měly garantovat etický vývoj i implementaci umělé inteligence, takto:

- 01 Umělá inteligence by měla být navržena pro všechny a měla by být pro lidstvo přínosem.
- 02 Umělá inteligence by měla fungovat podle principů transparentnosti a spravedlnosti. Zároveň by měla být jasně označena tak, aby bylo vždy zřejmé, že jde o umělou inteligenci.
- 03 Umělá inteligence by neměla být používána k porušování datových práv a soukromí jednotlivců, rodin ani celých lidských společenství.
- 04 Umělá inteligence by měla sloužit ke snížení nerovnosti bohatství, zdraví a příležitostí.
- 05 Umělá inteligence by neměla být používána ke zločinným záměrům ani k podvracení hodnot naší demokracie, ani pravdy, ani zdvořilosti ve veřejném diskurzu.
- 06 Primárním účelem umělé inteligence by měla být podpora lidské kreativity, zlepšení kvality práce a zvýšení její produktivity, nikoliv nahrazení lidí v těchto oblastech.
- 07 Všichni občané mají právo na adekvátní vzdělání, aby v digitálním, uměle inteligentním světě vzkvétali mentálně, emocionálně a ekonomicky.
- 08 Umělá inteligence by nikdy neměla být vyvíjena ani nasazována bez důkladného uvážení etických důsledků jejich aplikací.
- 09 Autonomní moc ubližovat nebo ničit by nikdy neměla být svěřena umělé inteligenci.
- 10 Vlády by měly zajistit, aby nejlepší výzkum a aplikace umělé inteligence byly zaměřeny na nejnaléhavější problémy, kterým lidstvo čelí.

[31] Croftovo „desatero“ mímě parafrázuji, aby bylo pro českého čtenáře jasnější. Originální text je k dispozici např. zde: www.christiantoday.com/article/bishop-issues-10-commandments-of-artificial-intelligence/126588.htm.

Při letmém průzkumu internetu zjistíme, že dostupná je celá řada různých desater pro umělou inteligenci. Vesměs si jsou celkem podobná. Zkuste některá najít a porovnat je mezi sebou. Zkuste najít to, co je v nich stejné a co naopak rozdílné, a diskutujte o tom. Zkuste navrhnout vlastní desatero pro umělou inteligenci.

Závěrem

Nacházíme se v době, kdy uživatelé nástrojů umělé inteligence budou hledat nejen hranice možností pro využití této nové technologie, ale také to, kam až mohou zajít z hlediska společenské přijatelnosti. Z toho důvodu je velmi důležité uvažovat a hovořit o umělé inteligenci nejen z technologické perspektivy, ale také z pohledu filozofie, etiky a náboženství. Tento materiál si kládá za cíl představit některé oblasti reflexe umělé inteligence z prostředí křesťanství.

Je koncipován jako vodítko pro učitele náboženství, kteří jej mohou použít jako základní zdroj informací a inspirace pro svou vlastní výuku. Nejedná se v žádném případě o vyčerpávající ani vysloveně odborné pojednání. Jeho úkolem je spíše zaplnit aktuální mezeru v oblasti výuky náboženství, která se nejnovějším trendům v oblasti technologií zatím prakticky zcela vyhýbá.

A na úplný závěr je třeba nezapomínat na jednu významnou starozákonní „skutečnost“ – Mojžíš byl totiž historicky první člověk, který stáhl data z cloudu. ☺

– František Štěch

